

АКАД. Д. І. БАГАЛІЙ.

Наукова спадщина акад. М. Ф. Сумцова.

І.

Головною рисою наукової діяльності Акад. М. Ф. Сумцова являється його надзвичайно колосальна наукова продукція. Трудно знайти іншого автора, який би видав стільки праць, як М. Ф.: кількість їх переходить за 800; з цього боку М. Ф. нагадує з сучасних українських письменників лише Акад. А. Ю. Кримського. Зміст і розмір праці М. Ф. дуже різноманітний. Численно переважають невеличкі статті, замітки, розкидані по часописах, особливо по газетах, головним чином Харківських, але є багато і окремих книжок, розвідок, відбитків з часописів. Чим пояснюється ця головна риса його наукової творчості? Куди більше стремління у широчінь, а не в глибочінь. Певну відповідь на це кардинальне запитання дав у своєму прекрасному докладі про праці М. Ф. по українському письменству його учень проф. М. А. Плевако, на урочистих зборах¹⁾, улаштованих катедрою Історії України і присвячених вшануванню світлої пам'яті керівника її етнографічно-літературної секції. На думку проф. М. А. Плевако, М. Ф. не міг, не мав часу і спромоги звертатися до переробки і доповнення своїх наукових дослідів, бо захоплювався новими темами, яких вимагав розвиток тих наукових галузів, проводарем-ініціатором яких, як напр., в історії українського письменства, або української етнографії він був; іноді він був примушений обмежитися тим, що ставив тему, зібравши до неї численний бібліографічний матеріал, сподіваючись, очевидно, що їх розроблять його наступники; і так воно справді й бувало; і цим пояснюється велика сила його маленьких розвідок і заміток, виданих не окремими кни-

¹⁾ І. Я. Айзеншток надрукував в першій книзі «Червоного Шляху» свій реферат про праці М. Ф. Сумцова по історії українського письменства, в якому зробив примітку, що катедра історії України не вшанувала пам'яті керівника своєї секції. Це не є так, бо на урочистім засіданні 25 березня, яке було улаштоване катедрою, було прочитано п'ять наукових докладів: Д. І. Багалія, М. А. Плевако, К. Т. Німчинова, В. В. Ветухова, С. О. Таранушенко і спомини Шаховського, ще 4 було перенесено на спеціальне засідання катедри на 31-е березня—асп. Ткаченка, Єрофеева, Тиховського, Данковської.

жечками, а в часописах і в газетах. Друга причина цього розпорошення його праць лежала в конкретних обставинах місцевого провінційального видавництва: треба було користуватися усіма можливостями, щоб де-небудь приткнути свою працю, бо Харківській Університет, де працював небіжчик, не мав коштів на видання книжок наукового загального змісту, а лише допомагав молодим вченим друкувати їх дисертації, і багатько років не видавав свого наукового органу («Записок»), та й не давав ще до того ніякого гонорару. Нарешті і сам М. Ф. охоче друкував свої праці в таких органах, як часопис «Киевская Старина», або «Южный Край», бо мав таким чином більш широку аудиторію, хоч і мусив до неї пристосовуватися і надавати своїм працям більш популярного змісту й характеру.

II.

Наукова діяльність М. Ф. Сумцова була тісно зв'язана з його громадською працею. Вона була остільки різнomanітна, що ще за життя його викликала потребу в її підсумках. Такі підсумки були зроблені в його 25 і 30-літній ювілей—у 1900-1905 р.р. Вже на першому ювілею була зроблена висока оцінка і наукової і громадської праці М. Ф. науковими інституціями і окремими діячами. Славнозвісний академик Ягич з Відня привітав різнomanітність його наукових праць, в яких, казав він, освітлюються з великим хистом найважливіші пам'ятники письменства. Знаменитий галицький діяч і поет Франко висловлював таке бажання: «нехай же вам не забракне сил і внутрішнього вогню ще і в дальших 25 роках орати той широкий переліг, на якому ви вже тепер являєтесь одним з найвидатніших робітників». Акад. А. Кримський писав: «я так багато навчився з ваших прекрасних праць». Мною було указано на значіння науково-популярних творів М. Ф. для селянства, а саме, не може бути міцної культури без піднесення культури селянства. До 1900 р. за 25 років М. Ф. надрукував 286 творів. Серед них виділяються монографії по історії українського письменства XVII стол. (про Лазаря Барановича, Голятовського, Гизеля, Вишенського), по історії українських апокрифів; окрему групу займають праці по українській народній словесності і етнографії (напр., «Культурныя переживания», «О свадебных обрядах», «Современная малорусская этнография»), по історії мистецтва («Леонардо да Вінчі») по російській літературі («Одоевський»). Взагалі кажучи, вже в 1900 році М. Ф. заняв почесне місце серед українських вчених в усіх оцих галузях знання.

III.

Минуло 5-ть років і на 30-літньому ювілею знов була зроблена оцінка його діяльності, а самому ювіляру присвячена окрема книжка, де його товариші, і учні вмістили про нього свої

праці. Цікаво, що тут ми бачимо праці не лише українських і російських вчених, а й слов'янських і, що особливо характерно, на їх рідних мовах. Історично-філологічний факультет підкреслював його глибоку прихильність до прогресу і просвіти на підвалинах широкої суспільності й гуманізму.

Дякуючи своїх слухачів-студентів за їх привітання, М. Ф. сказав: «много еще сохранилось доброжелательства у русских людей, и я смотрю на это доброжелательство, как на залог лучшего будущего и нахожу в нем нравственную опору для настоящей моей ученой и общественной деятельности». Одповідаючи проф. Зайкевичу, М. Ф. Сумцов сказав: «я дуже дякую Вас за Ваші щирі привітання. В них я чую відгук того громадського бажання, щоб зняті були кайдани з української мови, щоб в нашій занедбаній краї панували істина та справедливість». Від одного селянина було прислано такого вірша:

Потрудився тридцять років
Ти, шановний добродію;
Знаю й розум твій глибоке
Зерна правди,—добра сіє.

Число праць М. Ф. за це п'ятиріччя ще значно збільшилося. І після 30-літнього ювілею особливо в останні 5 років М. Ф. працював з великою енергією й напруженням, не гляючи на свою хворість, літа і страшенно скрутні обставини життя — і матеріальні і моральні. Переобтяжений викладанням лекцій раді насушного для своєї великої сім'ї, він працював, не покладаючи рук, і 15-го вересня 1922 року умер з книжкою в руках. В похоронах його прийняли участь Наркомос, ІНО, професори і студенти, школи і курси, де він викладав, кооперація і взагалі все харківське українське громадянство. За трюною йшов оркестр школи червоних старшин, було багатько промов і біля ІНО і на кладовищі. Тут знов було зроблено в третє громадську оцінку його, яко вченого і громадянина. Число усіх праць М. Ф. у цей час виросло до 800.

IV.

Проминуло півроку зо дня смерти М. Ф. і за цей час було виготовано багатько спеціальних наукових докладів про різні сторони наукової і громадської діяльності М. Ф. яких було зачитано на 3-х урочистих засіданнях: на одному засіданню «Научного Общества» і на двох засіданнях катедри історії України. Розглянуті були папери небіжчика як у його родини, так і серед рукописів катедри Української історії. Виявилось, що після смерти М. Ф. залишилася дуже велика і цінна наукова спадщина, яку ми мусимо зберегти, розібрати і вжити усіх заходів, щоб надрукувати те, що не побачило світу за його життя. Сам небіжчик М. Ф. ще за життя, коли працював при кафедрі, яко керувник її етнографічно-фольклорної літературної-української секції надіслав до катедри свій власноручний відчит

возможно, но подойти к ней подготовительным путем необходимо, не откладывая в долгий ящик и с теми небольшими силами, какие имеются еще на лицо, что сможет сколько-нибудь поддерживать научную жизнь. Еще в 1808 году, более 100 лет тому назад, один из выдающихся украинских деятелей того времени, Ломиковский, сделал опыт украинской исторической энциклопедии, составил «Словарь малорусской страны», изданный лишь в конце века, в 1894 году, в VI—VIII книгах «Киевской старины». Разумеется, этот словарик в два печатных листа (36 страниц) имеет лишь теперь историческое значение. С того времени накопились громадные новые материалы—археологические, исторические, юридические, этнографические, со множеством новых объяснений, и новый словарь нужно готовить постепенно, по карточной системе, так чтобы он был одновременно словарем по истории, этнографии, археологии, искусству и в таком словаре, естественно, должны будут работать все члены кафедры украинской истории. Для членов собственно этнографической секции остается ряд отделов по фольклору, этнографии, литературе и языку, в области последнего, в пределах так называемой этимологии, при чем необходимо проследить историю слов в историческом ходе жизни украинского языка по его памятникам, что представляет огромный интерес для изучения психологии народа». Катедра висунула другу тему для колективної праці—складання «хрестоматії по українознавству», куди частково повинна була увійти і та тема М. Ф. Склав М. Ф. і пояснюючу записку про підготовку аспірантів. «Число аспірантов,—писав він там,—кажеється, может быть лишь крайне незначительным, ограничиваться отдельными единицами, так как черпать неоткуда; нет людей, нет средств, нет пособий і вся тяжесть подготовки ложится на нескольких лиц, обремененных годами, трудами и нуждой. Подготавливать можно только того, кто уже сколько-нибудь подготовлен ранее, имеет интерес к науке и готов действительно трудиться. Эту подготовку я считаю нужным связать с теми работами, которые аспирант наметил ранее в бывшем университете, в связи с прочитанными им книгами. Вместе с тем необходимо будет установить часы бесед и личных совещаний, по меньшей мере, один или два раза в неделю, чтобы следить за ходом занятий аспиранта и помогать ему советами и указаниями. Это требует со стороны руководителя затраты энергии и труда и, следовательно, оплаты, без которой трудно ожидать успеха». Така була невсипуща праця М. Ф. в межах катедри історії України. Одночасно ж він провадив ще більш енергійну персональну наукову працю, про яку свідчить неведений вище реєстр його розвідок.

Звернемося нарешті до змісту ще одного невиданого твору М. Ф-ча, який знайдемо в його паперах і який має дуже велике значіння для його біографії і для історії культурного відродження

на українській мові була виголошена на зборах, де вшанована була пам'ять проф. М. С. Дрінова і де був присутнім зять М. П. Драгоманова Бончаревський, професор і політичний діяч Шишманів; це був, як пише шуткуючи М. Ф., «млинець трохи не допечений».

З цього часу М. Ф. зробився співробітником, як каже, шостої великої держави в світі,—преси і написав з того часу сотні розвідок, напів наукових, напів публіцистичних і в російських і в українських часописах, журналах, як то: «Літературно-Науковий Вістник», «Україна», «Сніп» і т. инш. Почав М. Ф. з цього часу видавати й окремі книжки українською мовою. Клопотався,—згадує він,—виправляючи мову і пристосовуючи її до простішого розуміння; бачив поступовий розвиток наукової мови, що давало моральне задоволення. Пишу про це навмисне: хто піде таким шляхом, не буде жалкувати». Тоді вийшла і його велика розвідка про Леонардо да Вінчі. З 1907 р., коли виникла надія на краще вільне життя я,—каже М. Ф.—перейшов цілком на українські справи. На першому в Харкові Українському З'їзді учителів середньої школи М. Ф. виступив з промовою, яку почав так: «Зараз усе, навіть ті стіни, що стоять навкруги, еднають мене з вами і голосно кличуть до спільної праці». Але реакція не дала спромоги розвинути цій справі. Більш значіння мали виклади самого М. Ф. українською мовою в університеті в осени 1907 р., про українську народню словесність. «У 1910 році,—згадує М. Ф.—Чесько-слов'янський етнографічний музей у Празі звернувся до мене з проханням організувати при музеї український відділ». Метою життя і споминів М. Ф.-ча було підкреслити національно-культурні права української людности.

Закінчує М. Ф. свої спогади такими чулими словами;

«Ні, вмирати ще рано; вмерти тепер шкідливо; треба жити й жити і двічі і тричі проти старого підневільного і безнадійного життя, щоб зогрітись хоч трохи в проміннях теплового сонця».

Ф. ДУНАЄВСЬКИЙ

Професійний добір та його соціальне значіння.

Проблема професійного добору має для людства подвійний інтерес: по-перше, з погляду зросту продукційности, а значить і соціальної моці, й по-друге—з погляду вдалого розв'язання професійної долі людей, цеб-то з погляду рівня діяльної задоволеності людства. Коли перша точка зору ставить проблему раціоналізації професійного добору в центр уваги політиків, економістів, техніків, то друга будить до цієї проблеми інтимний хвилюючий інтерес—правда, не позбавлений де-якого цілком природнього недовір'я з боку широких мас.

Перша точка зору виходить з мети суспільства, як єдності, що розглядає окремих індивідів та їх професійну долю, лише як засіб до досягнення цієї суспільної мети; для другої ж точки зору, навпаки, кожна окрема професійна доля має вартість сама по собі.

Не трудно помітити, що ця друга точка зору, не дивлячись на її, здавалось би, індивідуалістичність, підносить проблему до без порівняння більшої висоти соціальної важливості, ніж перша. Бо хоч кожен член суспільства зацікавлений є в піднесенні загальної продукційности, яко можливий співучасник у використанні її продуктів, але інтимно для нього далеко важніша його власна професійна доля, що в значній мірі наперед визначає його пайку участі в споживанні продуктів виробництва, його громадську вагу, ступінь задоволення його гідности, емоційний тон, що буде забарвлювати його професійну діяльність на протязі всього його життя. І осьскільки така особиста задоволеність стала б соціально здійсненою не лише для обранців, але й для найширших шарів суспільства, остільки б це потягло за собою такі недосяжні наслідки для цілого характеру й зафарблення суспільних взаємовідносин, таке глибоке наближення до ідеалів соціального устрою, про котре людскість втомила навіть мріяти.

Можливе чи неможливе таке загальне розв'язання професійної долі?—Це залежить не тільки від того, чи пощастить науці знайти задовольняючі методи для професійних діагнозів та прогнозів, і не тільки від того, пощастить чи не пощастить

Однак, всіх цих окремих завдань не було досить, аби надати новій методі захоплення й внутрішньої певності, що їй бракувало. Надати їй цієї сили судилось тільки професійній орієнтації, що взяла її за свій базис.

Зворот психології в напрямку диференціальних дослідів та метода тестів—це й стало тим науковим ґрунтом, на якому росте професійна орієнтація в її сучасному значінню.

(ДАЛІ БУДЕ).

Зараз завдання вияснення всіх існуючих краєзнавчих організацій, підрахунку всіх робітників краєзнавства, взаємної інформації і встановлення зв'язку з центрами краєзнавства для Харківської і суміжних губернь бере на себе Слобожанська Комісія Краєзнавства при Українській Академії Наук. Комісію складено з представників різних краєзнавчих організацій та діячів краєзнавства. До складу її організаційного бюро ввійшли: проф. Д. К. Зеленін (етнографія і лінгвістика), проф. А. А. Івановський (антропология, географія), С. А. Таранушенко (мистецтво), проф. О. С. Федоровський (геологія, археологія), проф. Л. А. Шкорботов (ботаніка).

